

ОБРАЗОВАНИЕТО И НАСТАВАТА, ОСНОВНА НИШКА НА ИДЕНТИТЕТОТ-СПРЕГА МЕЃУ ЈАЗИКОТ И ЗНАЕЊЕТО

Блага Панева

Биро за развој на образованието, Скопје, Република Македонија

Анстракт: Актуелната состојба во образованието дава јасна слика каков е наставниот процес денес, како се практикува јазикот како важна одлика на идентитетот и колку правилната употреба на јазикот го отсликува знаењето во насока на определувањето на идентитетот.

Врската меѓу јазикот и идентитетот е во функција на определување на вредносниот код на единката во средината. Функционалноста на јазикот и на знаењето се манифестира во секојдневниот живот преку начинот на комуникација (писмена и усна) преку правилно усвоената јазична норма. Јазикот го определува идентитетот или подобро кажано тој е идентитет. Негувањето на јазичната култура не треба да биде само во образовниот процес туку и во секојдневното живеење, на тој начин ја добиваме реалната слика за едно општество. Таа колективна вредност знае да ги апстрахира малите разлики на гласовните реализации и да препознае како една фонема е одразена во фонолошкиот систем на македонскиот јазик, која пак, како вредност.

Односот меѓу правописот и проскриптивната норма на фонетско-фонолошко рамниште ги дефинира проблемите кои претставуваат одраз на развојните тенденции на македонскиот јазик и како спрега меѓу јазикот и знаењето регистрираат различни реали-

зации на одделните гласови. Тие различни реализации се всушност и идентитетската нишка која се одразува во јазикот и укажува колку е реална и прифатлива, секако, од аспект на правилната употреба.

Овој труд има за цел да одговори на прашања кои се поврзани со образованието и наставата каде приоритет се јазикот и знаењето и зошто ова е важно за идентитетската определба.

Клучни зборови: Образование, настава, јазик, идентитет, знаење.

I. АКТУЕЛНАТА СОСТОЈБА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО

Наставните програми по македонски јазик во основното и македонски јазик и литература во средното образование во Република Македонија, согласно Законот за основно образование („Службен весник на Република Македонија“ бр.145/2015) и Законот за средно образование („Службен весник на Република Македонија“ бр.145/2015) се официјални државни документи. На предлог на Бирото за развој на образованието ги донесува министерот за образование и наука и со нив се реализира наставата по македонски јазик во основното образова-

ние и македонски јазик и литература во средното образование. Наставниот процес во Република Македонија започнува со основното деветгодишно образование, продолжува со средно образование (гимназиско, стручно и уметничко) и се заокружува со високото образование.

Актуелните состојби во образованието се во насока на давање вредност на образованието, на знаењето и на наставата преку кои се определува идентитетот и сето ова е во функција на знаењето. Јазикот е универзална вредност –определба преку која секое општество се стреми кон истакнување на најзначајното обележје – идентитетот. Или, подобро кажано, јазикот е идентитет, особено од аспект на неговата правилна употреба.

Важноста на прашањето за јазикот произлегува токму од овие две значајни области: образование и настава, со кои секое општество се стреми кон културно издигнување. Без почитување на јазичната норма и правилната употреба на јазикот во сите сфери од живеењето, не можеме да зборуваме за идентитет ниту пак за постоење. Основната цел на претходно кажаното е токму тоа - *зацврстување на идентитетот*.

Колку и каква е примената на македонскиот јазик и на правописната јазична норма во воспитно-образовниот процес во Република Македонија, посебно во основното и средното образование, ќе се обидеме да ја претставиме во овој труд.

II. НАСТАВА –ЈАЗИК-МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Наставата е процес преку кој е утврдено како се практикува/применува македонскиот јазик и тоа не само на часовите по македонски јазик туку во

целокупниот воспитно-образовен процес. Преку наставата добиваме информација за тоа каква е јазичната норма, кој е степенот на усвоеното знаење и каков е начинот на примена на функционалните знаења во секојдневниот живот. Сето ова се темели врз правилната употреба на јазикот.

Во наставните програми по македонски јазик во сите степени на образованието важно е „учениците правилно усно и писмено да се изразуваат“ (МОН, 2001:4). Затоа, поведени од грешките кои ги прават учениците, во усното и во писменото изразување, потребно е подобрување, а тоа може да се постигне само преку редовно следење на наставата и укажување како на соодветен начин да се подобри наставниот процес.

Веќе кажавме дека јазикот претставува едно од најзначајните идентитетски обележја. При тоа треба да ги имаме предвид и останатите функции на јазикот, а тоа се комуникациската и социјалната функција.

„Гласовниот систем на македонскиот јазик е составен од два потсистеми: систем на самогласки и систем на согласки.“ (Бојковска, Пандев, Минова-Ѓуркова, Цветковски, 1997, 75-77) преку нив ги евидентираме комплексните промени не само како лексиколошка вредност туку и како етимологија.

Секако, ако зборуваме за наставата како процес во кој учествуваат различни ученици според возрастната структура тогаш е потребно да обрнеме посебно внимание на следново:

1. функцијата на вредноста на јазичниот код на единката во средината,
2. функционалноста на јазикот и
3. функционалноста на знаењето манифестирана во секојдневниот живот преку:

- начинот на комуникација и
- правилно усвоената јазична норма.

Разгледувајќи ги *функцијата* и *функционалноста* дојдовме до сознанието дека има голема разлика помеѓу овие две категории и особено неприфатлива конотација дава втората категорија – функционалност. Она што е дефинирано во наставните програми од аспект на цели кои треба да се усвојат многу се разликува од начинот на примената, а тоа се поврзува со неправилната примена. Поради неправилната примена се слушаат различни зборови кои се во спротивност со правописната норма.

Вредносниот код на едниката во средината е даден преку фонетско-фонолошките вредности каде „Секој фонетски систем има „своја“ артикулациона база која може да биде објаснета како специфично подготвување на гласовниот канал за време на изговорот. Таа може да се опише како збир на конкретни гласовни артикулации за кои можеме да зборуваме дека постојат услови да се најде нешто заедничко, не само со индивидуална туку и со колективна вредност.“ (Савицка, Спасов 1997:19)

Таа колективна вредност која знае да ги апстрахира малите разлики на гласовните реализации и да ги препознае на начин како една фонема е одразена во фонолошкиот систем на македонскиот јазик, која пак, со мали отстапки, се рефлектира врз правописот.

Односот меѓу правописната норма на фонетско-фонолошко рамниште ги дефинира проблемите кои претставуваат одраз на развојните тенденции на македонскиот јазик и ги регистрира различностите во реализацијата на одделни гласови. Различните реализации најчесто ги слушаме поинаку, а тоа се темели врз основа на вонфонетските факто-

ри. Различните реализации на гласовите во изразувањето кај популацијата која се образува, во конкретниов случај кај учениците во основните и средните училишта во Скопје, во зависност од ситуацијата во која се употребуваат, би можеле да укажат на појава што се наоѓа на границата на примање, со оглед на нејзината правилност.

Конкретните јазични перцепции се усвојуваат на различни нивоа, во различни ситуации и од различни ученици. Прашањето е едноставно: „Дали може преку нив да се одреди идентитетот?“

Прашањето е поврзано со јазичната перцепција која обично е:

- определена,
- реална и
- вистинска.

Определеноста се гледа преку правописната норма, во реални училишни услови во определен временски период и сè се однесува на колективната вредност. Таа колективна вредност, која знае да ги апстрахира малите разлики на гласовните реализации и да ги препознае како една фонема, е одразена во фонолошкиот систем на македонскиот јазик, која пак, како вредност, со мали отстапки се рефлектира врз правописната норма.

Рефлексијата од истражувањето беше воочена кај поголем број зборови, особено кај оние кои се од туѓо потекло. Учениците употребуваат определен квантум на зборови од туѓо потекло кои укажуваат на тоа дека немаат ограничена сфера на употреба само на фонд на зборови од македонскиот јазик туку употребуваат и позајмени зборови, најчесто од латинскиот и англискиот јазик кои се општоприфатени во македонскиот јазик при тоа не водејќи сметка на правописните правила. Лексе-

мите со составката авто- погрешно се пренесуваат под директно влијание на изговорот (сп. Правопис на македонскиот литературен јазик 1998:77). Колку автоматското примање и директното преземање влијае врз јазикот и претставува реална опасност ќе покаже иднината.

Компромисот на штета на фонетиката, во интерес на зачувување на основата на дадениот збор-образувачки модел особено е присутен во изведените придавки од одредени имиња на градови (пр. Кичево, Кратово, Куманово и сл.) при што „во нашиот стар јазик /в/ бил сонант, а не опструент и овој глас во низа ситуации се однесува поинаку од другите опструенти.“ (Лаброска, 2009:200)

Негувањето на јазичната култура преку образовниот процес наоѓа примена во секојдневното живеење, на тој начин добиваме слика за тоа како една општество го практикува и применува јазикот во средина. Оттука и јазичната норма во општествен контекст е во насока на диференцирање на еден општествен код-артикулациска база/говор.

III. ИДЕНТИТЕТ-ЈАЗИК

Идентитетот би можеле да го дефинираме како чувство на припадност кое им овозможува на луѓето да го разберат и категоризираат светот во кој живеат. Токму преку сопствениот идентитет луѓето ги дефинираат нивните релации со надворешниот свет. Поинаку кажано, идентитетот го обликува начинот на кој поединецот го доживува и го разбира светот (Guerrina, 2002: 137, 138).

Како појдовна основа при определувањето на овој поиме би можеле да ги земеме предвид следниве елементи кои се врзуваат за идентитетот:

- истовремено поврзување на едниката со некој определена група;
- важноста на односот кон другите при сфаќањето на идентитетот;
- неговата историска/променлива природа;
- неговата релативност во однос на контекстот.

Имено, идентитетот на секој поединец има лична и колективна димензија. Кога говориме за личниот идентитет, мислиме, пред сè, на личните карактеристики што ги поседува поединецот. Сепак, развојот на личните карактеристики –насоката во која ќе се развиваат тие, како и динамиката и интензитетот со кој ќе се развиваат – во голема мера зависи од општествено-социјалните услови во кои живее и се формира поединецот. Идентитетот го создаваат институциите на едно општество при што тие поаѓаат од образованието. Останатите институции ги определуваат општествени вредности, нудат лична надградба преку разни форми на учење. Општествено-социјалните услови се поврзани со образованието и со јазикот.

Идентитетот најмногу е „видлив“ преку јазикот, преку изразувањето-усно и писмено. Јазикот се усвојува и се усовршува во текот образованието и МОРА постојано да се негува. Спрегата меѓу јазикот и знаењето дава различни реализации на одделните гласови. Гласовните рефлексии се првата звучна информација која ја добиваме за една средина која ја дефинираме како различна и јазично и територијално.

Правописот и проскриптивната норма на фонетско-фонолошко рамниште ги дефинираат проблемите кои претставуваат одраз на развојните тенденции на македонскиот јазик.

Иако понекогаш преку територијалните влијанија има одредени сличности, сепак спецификите на говорот се тие кои ја детерминираат јазичната припадност, а со тоа и идентитетот.

Различните реализации се всушност и идентитетската нишка која се одразува во јазикот и укажува колку е реална и прифатлива, секако, од аспект на правилната употреба.

Во таа насока потребно е постојано да се инсистира на правилна употреба и тоа преку спротивставување на формите кои се општо прифатени, а за кои има збор со кој јасно се определуваат.

Неологоизмите и интернационализмите се општоприфатени, но ако во јазикот има за нив соодветен израз треба тој да се употребува, а не да се создаваат квази членувани изрази (пр. бенчмаркот, принт скринот, супортерите и сл.)

ЛИТЕРАТУРА

[1] Бојковска, С., Пандев Д., Минова-Ѓуркова, Л., Цветковски, Ж. *Македонски јазик за средно образование*, Скопје: Просветно дело, 1997.

[2] Видоески, Б., Димитровски, Т., Конески, К., Угриновска-Скаловска, Р., *Правопис на македонскиот литературен јазик*, Скопје: Просветно дело, 1998.

[3] Guerrina R. EUROPE - History, Ideas and Ideologies. London: Arnold - A member of the Hodder Headline Groupe 2002.

[3] Лаброска, В., Од фонотактиката на македонскиот јазик, www.philologicalstudies.org

[4] Конески, Б., *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Скопје: Култура, 1982.

[5] Министерство за образование и наука и Биро за развој на образованието, Наставни програми по македонски јазик за основно образование, Скопје, 200.

[6] Министерство за образование и наука и Биро за развој на образованието, Наставни програми по македонски јазик и литература за прва, втора, трета и четврта година гимназиско образование, Скопје, 2001.

[7] Пандев, Д., *Говорење и пишување*, Скопје: Просветно дело, 2004.

[8] Савицка, И., Спасов, Љ., *Фонологија на современиот македонски стандарден јазик*, Скопје: Детска радост, 1997.

[9] Силјаноски В., *Имаме ли норма во нормираниот говор? СМЈЛК, XIII Научна дискусија*, (1987_7-21.

[10] *Толковен речник на македонскиот јазик*, том 2, Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2005.